

Maak je erf goed

Inspiratie voor erfeigenaren in
het buitengebied

Het erf in de hoofdrol

Houtsingels, sloten, wallen, heggen en hagen schitteren samen met de boerderijen en hun bijgebouwen als sfeervolle decorstukken in ons landschap. Ieder erf vertelt met de erfelementen ook het eigen verhaal. Weet je waarom die knotbomen langs het erf staan en waar ze voor werden gebruikt? Of waarom ze juist op die plek staan? Dat is geen toeval. Die rij knotbomen leverde namelijk niet alleen hout, maar diende ook als grensafscheiding. Wie de verhalen kent staat niet zomaar op het erf, maar is de bezoeker van een waardevol stukje erfgoed.

Welke verhalen vertelt het eigen erf? Gaat het verhaal over knotbomen, boomgaarden en houtsingels of over vlecht-heggen, moestuinen of oude bijgebouwtjes als boen- en stookhokken? Het is voor iedereen anders. Het landschap waarin we wonen is immers verschillend.

Voor jou als erfeigenaar is het boeiend en leuk om het verhaal van de eigen streek en het erf te kennen. Dat geeft een diepere binding met de plek waar je woont en maakt die plek steeds mooier en leuker om te beleven. Met deze brochure geven we adviezen om het eigen erf zo mooi, natuurlijk en functioneel mogelijk te maken, zodat ook jouw erf in het landschap schittert en je er optimaal van geniet.

Een rij knoestige oude knotbomen langs een sloot, een rode beuk pronkend op een boerenerf of een boomgaard met hoogstamfruitbomen, in de zomer vol kleurrijk fruit. Erven en hun elementen geven ons landschap sfeer en kleur.

Een streekeigen natuurlijk erf

Wie een erf heeft, of dat nu groot is of klein, bezit een waardevol natuurlijk terrein. Een erf dat mooi aansluit op het omringende landschap levert een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteit. In de 'groene ruimte' zijn de erven de verbindende schakels die ervoor zorgen dat dieren zich in een gebied kunnen verplaatsen. Een gevarieerd erf zorgt voor voedsel, nestgelegenheden en schuilplekken zodat soorten kunnen overleven.

Daarnaast geven ze met hun verscheidenheid in vegetatie en gebouwen iedere streek haar eigen identiteit. Ze vertellen in welke streek je bent en maken de omgeving herkenbaar en beleefbaar. Iedereen geniet op een andere manier op en rond het eigen erf.

Misschien geniet je van het bakhuisje waarin je grootmoeder lang geleden het brood bakte. Dat bakhuisje houdt de geschiedenis levend en geeft een diepe binding met dat stukje grond en de voorouders. Of je geniet van de rondfladderende vlinders in de struiken en van de vele bijzondere vogels die bessen eten uit het vogelbosje op het erf. Of ben je meer een keukenprins(es) die geniet van een zelfgebakken appeltaart met appels uit eigen boomgaard?

Op een streekeigen natuurlijk erf komen drie dingen samen: versterking van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden en versterking van de biodiversiteit. Het erf past dus in het omringende landschap.

Streekeigen Landschap

Maar wat past in het landschap rondom je erf? Een handig handvat is in eerste instantie de typering van Nederland in landschapstypen en welke soorten bomen en struiken er thuis horen. Het erf is onderdeel van dat landschapstype en is kenmerkend en herkenbaar voor de streek. Het erf met zijn erfbeplanting vormt een stapsteen - is een natuurlijke parel - in het landschap voor soorten. Door aanplant van streekeigen beplanting en kenmerkende landschapselementen versterk je het streekeigen landschap én de biodiversiteit. Met die kennis in het achterhoofd maak je de juiste keuzes voor het erf.

Nieuwsgierig in welk landschapstype jouw erf ligt? Ontdek welke soorten hier thuis horen: Bezoek onze website slgelderland.nl/kennisbank

Het historisch boerenerf

Hoe ziet de cultuurhistorische inrichting van het boerenerf eruit?

Per type landschap verschillen ze van elkaar en ontwikkelen ze zich in de loop van de tijd. Van oudsher was Nederland bezaaid met kleine boerenbedrijfjes die het leven van onze voorouders bepaalden. Boerderij en erf vormden een zelfvoorzienend geheel dat hen alles bood om te kunnen leven.

Kennis werd overgedragen van vader op zoon en van moeder op dochter. Al het benodigde materiaal voor opstallen en erf-inrichting kwam uit de nabije omgeving. Daarnaast bepaalde het karakter en de rijkdom van de bewoners door de eeuwen heen hoe een erf eruit zag. Waar armoede heerste werden alleen elementen van nut op het erf ondergebracht, de erfbeplanting moest brandhout en fruit opbrengen voor het hele gezin. Waar wat geld was stonden wellicht ook wat sierplanten tussen de groenten in de moestuin.

Een erf werd niet op een tekentafel ontworpen, het ontstond gewoon omdat er dingen kwamen die nodig waren. Als het leven veranderde, dan veranderde het erf mee. Ze waren dan ook zeer gevarieerd in soorten en landschappelijke elementen. En ook in beheer; iedere boer deed het op zijn eigen manier.

De taakverdeling tussen boer en boerin had tot gevolg dat het boerenerf op een functionele manier werd opgebouwd. Dwars over het erf lag een denkbeeldige lijn tussen wonen en werken, tussen boer en boerin. Tussen 'het voor' en 'het achter'.

'Het voor': wonen en gezinsleven

Op 'het voor' zwaaide de boerin de scepter. Met wat verbeelding zie je de boerin hier tussen wortels, bieten en rabarber spitten in de moestuin of fruit plukken in de boomgaard. Ze kan ook op de bleek (grasveld) zijn om de was uit te leggen zodat die in de zon kan bleken. Op 'het voor' liggen dan ook de landschappelijke elementen om dat alles mogelijk te maken; moestuin, (soms) siertuin, boomgaard, de bleek en een weide voor kleinvee. Voor het huis en de keuken stonden vaak een paar leilindes die als zonwering dienden.

De gezinnen waren vaak groot. De opbrengst van de moestuin was dan ook van levensbelang. Op ongewenste meesters als kippen en konijnen zat niemand te wachten, dus rondom boomgaard en moestuin lag een omheining die ervoor zorgde dat deze ongewenste bezoekers er niet in kwamen. Men maakte die van wat plaatselijk gebruikelijk en beschikbaar was; gevlochten takken, sloten, muren of prikhagen. vaak bestond de omheining uit een prikkende meidoorn.

'Het achter'

Op 'het achter' werkte de boer. Hij bewerkte het land, verzorgde het vee en kapte hout voor het vuur, gebinten in de stal of bezemstelen. Landschappelijke elementen die typisch op 'het achter' liggen zijn de weilanden, akkers, houtsingels en geriefhoutbosjes. Stallen en schuren lagen ook achter. Houtsingels zorgden voor bescherming tegen de wind en leverden brandhout en hout voor stelen van gereedschap. Een geriefhoutbosje bestond vaak uit één soort gebruikshout. Ook een veekering van struweelhaag lag op 'het achter'.

Die mocht vrij uitgroeien, dan bedacht het vee zich wel om de robuuste, prikkende haag (vaak werd meidoorn gebruikt, of sleedoorn en hondsroos) te trotseren.

Ook knotbomen langs een sloot gebruikte men hiervoor (en leverden ook gelijk weer brandhout). Typische knotsoorten zijn wilg, eik en es. Bomen en struiken die op 'het achter' staan gaan geleidelijk over op het landschap. Solitaire bomen konden op meer plekken staan, vaak stond er midden op het erf een beeldbepalende boom (meestal eik of es) met een diepe penwortel die als bliksemafleider diende.

Achter op het erf of in het weiland lag vaak een drinkpoel of een sloot voor het vee. De dieren konden hier via een geleidelijke oever makkelijk drinken en verkoeling zoeken.

De denkbeeldige lijn tussen wonen en werken is vaak nog wel te zien. Wellicht zie je die nog op je eigen erf? Soms liggen moestuin en boomgaard niet meer voor maar opzij; status speelde hierin een rol. Waar geld was voor een siertuin werd die vaak 'voor' aangelegd zodat de rijkdom voor de burens goed te zien was.

Vier beplantingslagen

Opvallend zijn verder de vier beplantingslagen op de boerenerven. De vegetatie loopt op van laag naar hoog. De eerste laag is de knip- en scheerheg die rond moes- en siertuin ligt. De tweede laag bestaat uit sierheesters en struweelhagen. Weer wat hoger komt de derde laag, dit zijn de hoogstamfruit- en knotbomen en het geriefhoutbosje. Als laatste, hoogste laag komt het zwaardere hout dat in de singels staat of als solitaire boom op het erf.

*Ga eens op een afstand van je erf staan.
Herken je de vier lagen?*

Biodiversiteit op het erf

De aanwezigheid van bomen, bosjes, heggen en hagen op een erf zijn van levensbelang voor veel dieren. Ze zorgen voor verbinding naar andere leefgebieden, voor nestgelegenheid, schuilplekken en voor voedsel. Door het planten van de juiste soorten ontstaat precies het juiste milieu om dieren aan te trekken. Boer en boerin wisten precies welke dieren van nut waren op het erf.

Met die kennis kunnen we nog altijd ons voordeel doen. Het toverwoord voor het aantrekken van soorten is variatie! Zo biedt het erf nest- en rustgelegenheid en voedsel.

Knotwilgen en fruitbomen bieden een nestgelegenheid voor de steenuil, in ruil houdt die de muizen weg. Open schuren bieden nestgelegenheid voor boerenzwaluwen die als dank duizenden muggen wegpikken. Op bloeiende bomen, struiken en planten halen wilde bijen en vlinders tijdens hun vliegperiode nectar en stuifmeel. Een kruidenrijk grasland met inheemse meerjarige planten biedt insecten voedsel en is een lust voor het oog!

Een paartje zwaluwen vangt 6000 muggen op een dag! Stekelige meidoornhagen bieden bescherming en voedsel aan erfvogels.

Het prikkeldraad van nu heeft alleen 'stekels', maar er groeien geen bessen aan en het biedt geen bescherming. Het is ook niet ondoordringbaar voor konijnen en kippen. Daarentegen halen vogels in hagen als dank de rupsen en andere vreters uit de moestuin.

Boerenzwaluw haalt modder voor zijn nest

Autochtoon en/of biologisch plantmateriaal

Wanneer je nieuwe bomen en struiken aanschaft, is het aan te bevelen dat deze autochtoon zijn. Met autochtoon plantmateriaal bedoelen we bomen en struiken die van oorsprong voorkomen in een bepaald gebied. Daardoor bloeit bijvoorbeeld een struik precies op het moment dat de insecten die gebruik maken van die bloei in optimale hoeveelheden aanwezig zijn. Een perfect samengaan van plant en dier.

Tip: vraag om biologisch geteeld materiaal. Dit is voorzien van een keurmerk (EKO) met een bedrijfslicentie (SKAL).

Jouw erf is een kans

Met je erf heb je een prachtige kans om iets heel moois te maken, voor jezelf en voor je leefomgeving. Wat 'oud en goed' was kunnen we als fundament gebruiken voor wat 'nieuw en goed' moet zijn. Misschien staat er op je erf nog een historisch bijgebouw of een hooiberg. Boenhok en bakhuis fungeren prima als opslagruimte. Een oude hooiberg is een mooi in het landschap passende garage of een inspirerend buitenatelier! Of ben je de gelukkige bezitter van een historisch bleekveld? Voor de was heb je dat niet meer nodig, maar dat bleekveld is een prachtige plek om lekker te ontspannen.

Deze elementen passen op ieder erf.

Vogelbosje

Het oude geriefhoutbosje krijgt een mooie nieuwe bestemming als je dit mengt met soorten die bessen dragen. Zo creëer je een prachtig vogelbosje en geniet je al snel van verschillende soorten vogels op het erf.

Poel

De drinkpoel voor het vee van toen is een mooie poel waar veel insecten, vogels en dieren van profiteren. Salamanders, libellen, kleine waterbeestjes; water staat voor leven. Als de poel een flauwe oever heeft kan het water daar opwarmen. Hier legt bijvoorbeeld het vrouwtje van de kleine watersalamander haar eitjes. In de winter zoekt ze een schuilplek onder een takkenril.

Knotbomen en fruitbomen

Het (opnieuw) aanbrengen van beplanting steekt het erf letterlijk in een nieuw groen jasje. Heeft jouw erf vroeger altijd knotbomen gekend, of fruitbomen? Plaats dan wat knotbomen langs de sloot, of een kleine boomgaard met wat hoogstamfruitbomen. Prachtig om te zien en je geniet van het heerlijke, zelf geteelde fruit uit de eigen boomgaard.

Bomenrij of solitaire boom

Zijn er vernieuwingen nodig op het erf? Deze kunnen zodanig door streekeigen elementen worden begeleid dat ze in harmonie in het landschap worden ingepast. Een mooie bomenrij 'breekt' het zicht op de nieuwe stal, evenals een solitaire boom dat voor een grote silo doet. Kleine dingen helpen al mee om de identiteit te versterken. Als je dat hekwerk of die laurierkers vervangt door een mooie haag bijvoorbeeld.

Rommelhoekje

Een rommelhoekje met takkenhopen, brandnetels en bramen of een vervallen schuurtje helpt je om de biodiversiteit te vergroten. De egel is blij met een stapel overgebleven dakpannen. Een mooie winterslaapplaats! We willen alles vaak te netjes opruimen. Jammer, want egels, vlinders en bijen zijn blij met die rommelhoekjes vol insecten(eitjes). En jij weer met hen, want de bij helpt je bijvoorbeeld bij de bestuiving van de fruitbomen. Kleine aanpassingen maken al grote verschillen.

Ieder erf, groot of klein, is een kans. Een kans om de biodiversiteit van jouw omgeving te vergroten. Een kans om het landschap te verfraaien en haar identiteit te versterken. En een kans om optimaal te genieten. We helpen je graag bij het benutten van die kans!

Op de achterzijde van deze brochure lees je op welke wijze je aan de slag kan gaan met je eigen erf.

Tien tips voor een natuurerf

1. Plant hagen en gevarieerd struweel aan met inheemse besdragende soorten
2. Plant een (hoog)stamboomgaard en nootdragende beplanting aan
3. Realiseer zon-beschermen overgangen tussen hoog opgaande en lage begroeiing
4. Realiseer een lange 'bloeihoog' voor insecten door o.a. aanleg kruidenstroken
5. Creëer een waterelement door de aanleg poel/vijver
6. Maak takkenrillen en/of rommelhoekjes op het erf
7. Hang nestkasten op voor vogels
8. Maak een bijen-/insectenhotel of realiseer natuurlijke nestgelegenheid
9. Zorg voor ecologisch gevarieerd beheer: niet te netjes, niet alles hetzelfde beheren en in een keer uitvoeren
10. Gebruik geen bestrijdingsmiddelen

Colofon

2^e druk, 2022

Tekst

Mirjam Langelaar, bewerkt door SLG

Beeldmateriaal

Mirjam Langelaar, Peter Eekelder en SLG

Dit is een uitgave van:

Stichting Landschapsbeheer Gelderland

026 3537444

info@slgelderland.nl

slgelderland.nl

@SLGelderland

@SLGelderland

Stichting
Landschapsbeheer
Gelderland

Ja, ik maak mijn erf goed!

Inspiratie opgedaan en enthousiast geworden?

Ga dan aan de slag met je eigen erf. Op onze website staat praktische informatie die je helpt bij het maken van keuzes voor de inrichting en aanplant van je erf. Zoom in op de kaart van Gelderland en ontdek in welk landschapstype je woont en welke landschapselementen en soorten hier van oorsprong thuishoren. Verder bieden we aanplant- en onderhoudsinformatie per element, onder andere door middel van filmpjes. Ook hebben we veel tips verzameld om meer dieren, vogels en insecten naar het erf te lokken.

Kijk voor alle praktische informatie op onze website slgelderland.nl/kennisbank

Natuurerf advies op maat

Heb je advies nodig voor een natuurlijk erf? Roep dan de hulp in van onze erfadviseurs. Zij komen bij je langs voor een Natuurerf advies op maat en werken samen met je ter plekke een beplantingsplan uit.

Kijk voor het aanvragen van een Natuurerf advies op onze website slgelderland.nl/info/natuurerf-advies

Stichting Landschapsbeheer Gelderland (SLG) zorgt sinds 1986 voor een landschap waarin zowel mens, plant als dier zich prettig voelen. Dit doen we door samen te werken met bewoners in het buitengebied die hun erf willen inrichten. Met vrijwilligers die op hun vrije zaterdag gaan knotten. Met wethouders die het mooie landschap in de eigen gemeenten willen behouden en ontwikkelen. De provincie Gelderland faciliteert ons hierin. SLG heeft geen winstoogmerk en zet zich in voor het cultuurlandschap; het landschap met heggen, boomgaarden, dijken, akkers, beekjes en boerenerven.